

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

FARO-PUBLICATIE

Een nieuwe opdracht

Bouwen aan Faro in het hoger onderwijs

Lotte Hopstaken en Linde Egberts

Colofon

Tekst: Lotte Hopstaken en Linde Egberts

Eindredactie: Anne Versloot

Foto omslag: Jeronimus van Pelt

Locatie foto omslag: Gebouw 027E, Marineterrein Amsterdam

Fotografie binnenwerk: Linde Egberts, Lotte Hopstaken

Druk: Xerox, Den Haag

Vormgeving: Vorm de Stad, Amsterdam

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2022

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Postbus 1600

3800 BP Amersfoort

www.cultureelerfgoed.nl

info@cultureelerfgoed.nl

Inhoud

Een nieuwe opdracht	5
Casus – 'De Parade van Soestdijk' (2020-2021)	12
Verder lezen	15

Een nieuwe opdracht

Bouwen aan Faro in het hoger onderwijs

Hoe krijgen de uitgangspunten van het Verdrag van Faro een plek in Nederlandse erfgoedopleidingen? Twee docenten die hun studenten en de werkpraktijk goed kennen, geven antwoord op die vraag. ‘Gelukkig weten we, mede dankzij Faro, wat er nodig is om samen verder te komen.’

Door Lotte Hopstaken en Linde Egberts

Het Verdrag van Faro houdt een pleidooi voor erfgoedparticipatie en benadrukt de sociale waarde van erfgoed. Het democratisch beginsel is hierbij het uitgangspunt: iedereen moet toegang hebben tot erfgoed en het recht hebben hieraan een eigen betekenis te geven. Er moet meer ruimte komen voor burgerinitiatieven en erfgoedparticipatie op lokaal niveau, die door overheden worden gefaciliteerd en gestimuleerd. Dat vraagt om een andere benadering van erfgoed in de ruimtelijke omgeving door overheden en erfgoedprofessionals. Ook voor erfgoedopleidingen in het hoger onderwijs betekent dat een andere opdracht.

Dit artikel geeft een eerste antwoord op de vraag hoe de uitgangspunten van het verdrag een plaats krijgen in erfgoedopleidingen in het hoger onderwijs. Daarbij baseren we ons op onze eigen werkpraktijk aan de Reinwardt Academie, een hbo-opleiding aan de Amsterdamse School voor de Kunsten (AHK) voor erfgoedprofessionals, en de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). Daar worden studenten via een academische benadering opgeleid tot ruimtelijk erfgoedexperts.

We illustreren onze bevindingen specifiek aan de hand van de pilot-minor Erfgoed en Ruimte (2020-2021), een samenwerking tussen de twee instellingen. Het initiatief daartoe kwam van de Erfgoed Academie – om daarmee de zichtbaarheid van het ruimtelijk erfgoed

in het hoger onderwijs in Nederland te bevorderen, in lijn met hun programma Erfgoed en Ruimte. De minor fungeert als laboratorium voor het nadenken over en bediscussiëren van Faro-vraagstukken in het ruimtelijk domein en vormt de aanleiding voor deze reflectie. Het artikel eindigt met een blik op de toekomst.

Waardevol

Naast de traditionele, op behoud en op het object gerichte benadering van erfgoed (de sectorbenadering) is er de afgelopen decennia ruimte gekomen voor een op ontwikkeling gerichte omgang met erfgoed (de factorbenadering), vooral in de vorm van herbestemmingen. Daarbij zijn erfgoedexperts gaan samenwerken met overheden, investeerders, ontwerpers en ondernemers om erfgoed te behouden door herontwikkeling. In de afgelopen tien jaar is daar de vectorbenadering bijgekomen. Die benadering gaat ervan uit dat erfgoed ontstaat doordat groepen in de samenleving betekenis toekennen aan materiële, immateriële en ruimtelijke zaken.

Erfgoed kan waardevol zijn om allerlei redenen: herinneringen aan vroeger, een gevoel van geworteld zijn, schoonheid van het oude, zijn spirituele betekenis, enzovoort. Erfgoed is dus een proces, waarbij niet alleen experts, maar ook anderen in de samenleving bepalen wat erfgoed is. Hier zien we een sterke gelijkenis met het

Studenten luisteren naar omwonenden en oud-medewerkers van het Kazerneterrein Maurits-Zuid in Ede. Ze namen hun herinneringen en wensen als uitgangspunt voor de ontwikkeling van een transformatieplan. Foto: Linde Egberts.

verdrag, dat benadrukt dat erfgoed niet alleen over het verleden gaat, maar ook over machtsverhoudingen in het nu. Een bewuste omgang hiermee kan bijdragen aan een inclusievere, meer democratische samenleving.

Creatieve ideeën

Er is in de afgelopen jaren meer aandacht gekomen voor bottom up-initiatieven. Zo bieden overheden in toenemende mate ruimte aan verschillende belanghebbenden door ze een rol te geven in bestuurlijke processen. De economische crisis van 2008, de terugtrekkende overheid en introductie van de ‘participatiesamenleving’ noopten daartoe: gemeenten, investeerders en experts namen nauwelijks initiatief tot herbestemming en transformatie.

Die terughoudendheid bood ruimte voor creatieve ideeën vanuit de samenleving, tijdelijke oplossingen voor leegstaande gebouwen en een veranderende dialoog over de rol van erfgoed in de samenleving. Dergelijke ontwikkelingen passen goed in het gedachtegoed van Faro. Waar erfgoed het ruimtelijk domein is binnengetroten, gaat Faro een stap verder door erfgoed te benaderen als onderdeel van de leefomgeving: de wereld zoals bewoners en gebruikers die ervaren. Het uiteindelijke doel daarvan is om met erfgoed bij te dragen aan een inclusievere samenleving.

Burgers mogen dus meebeslissen over hoe het verleden een plaats krijgt in de leefomgeving van de toekomst. Daarmee opent zich een nieuw werkveld voor de erfgoedprofessional waaraan een belangrijke vraag ten grondslag ligt. Namelijk: wiens erfgoed is dit? Sinds de opkomst van kritische erfgoedstudies, waarvan

antropoloog Laurajane Smith met haar boek *Uses of Heritage* het boegbeeld is, staat die vraag hoog op de agenda bij kennisinstellingen en in het hoger onderwijs.

De inhoud spreekt dezelfde wens uit als Faro: dat erfgoed mensen verbindt met elkaar, hun verleden en een gezamenlijke toekomst. Maar om daar te komen is volgens Smith een kritische bril nodig die experts bewust maakt van de exclusiviteit van erfgoed en de machtsverhoudingen die erachter schuilgaan.

Ontwikkeling van vaardigheden

Het is dus de opdracht aan het hoger onderwijs om professionals op te leiden die deze kritische benadering kunnen toepassen in participatieve besluitvorming; in dialoog dus met burgers, opdrachtgevers, ontwerpers en anderen. Welke competenties hebben ze daarvoor nodig? Onderzoeker Annemarie Willems bevroeg een internationale groep professionals en docenten naar de vaardigheden die Faro-erfgoedprofessionals nodig hebben en tijdens hun opleiding zouden moeten ontwikkelen. Haar focusgroepen benadrukken dat studenten vooral vaardigheden moeten ontwikkelen in het sociale, digitale en politiek-bestuurlijke domein. Ze houdt een pleidooi voor interdisciplinair, toegepast en ingebed onderwijs, dat dicht bij de samenleving staat.

Maar *transferable skills* zijn niet genoeg om erfgoedprofessionals op te leiden die vorm kunnen geven aan participatie en inclusiviteit. Faro-erfgoedprofessionals hebben ook kennis nodig om in ruimtelijke transformatieprocessen te kunnen optreden als deskundige. Voor erfgoedprofessionals is dat kennis van onder meer geschiedenissen, materialen en

Erfgoed verbindt mensen met elkaar, hun verleden en een gezamenlijke toekomst

plekken, maar ook knowhow: weten hoe deze ‘kennis en expertise is ingebed in de nieuwe – participatieve – praktijken’. Deze balanceeroefening wordt door een van onze studenten als volgt omschreven: ‘Als toekomstige erfgoedprofessional moet je een schakel zijn tussen de theorie en praktijk. Het gaat om het inzetten van kennis, om als expert en bemiddelaar binnen het ruimtelijke erfgoed te werk te gaan.’

Landelijke promotie

Participatie en inclusiviteit zijn niet alleen het gespreksonderwerp van de dag in de erfgoedwereld, maar staan ook op de politieke agenda’s van de instituten waarbinnen wij, de auteurs van dit artikel, opereren: het hoger onderwijs. Zo moeten een landelijke promotie van studentenparticipatie in het onderwijsbeleid en een *diversity officer* aan elke universiteit bijdragen aan een democratischer en inclusiever onderwijsklimaat voor een studentenpopulatie die een afspiegeling vormt van de samenleving. Ook tekenden de samenwerkende onderwijsinstellingen in de steden Groningen en Amsterdam verdragen rondom diversiteit. En de Technische Universiteit Eindhoven ging nog een stap verder met een omstreden sollicitatiebeleid dat erop gericht was enkel vrouwelijke stafleden te benoemen.

Ook de instellingen waar wij wer-

Ook de instellingen waar wij werken sturen actief op diversiteit, participatie en inclusiviteit

ken, de Reinwardt Academie en de VU, sturen actief op diversiteit, participatie en inclusiviteit. De VU profileert zich als

de universiteit met een grote populatie eerstegeratiestudenten en studenten met een niet-westerse achtergrond. De instelling heeft een Mixed Classroom-programma opgetuigd om expliciet aandacht te besteden aan de positieve aspecten van diversiteit onder studenten en de staf. Daarnaast zoekt ze meer aansluiting bij de samenleving door onderwijs in te richten aan de hand van maatschappelijke en sociale vraagstukken: *Community Service Learning*. Bij de Reinwardt Academie is soortgelijk beleid zichtbaar dat zich richt op de organisatie en inhoud van het onderwijs, zoals beschreven in de visie ‘Samen is leidend’. Aan deze instelling maken studenten kennis met actuele maatschappelijke opgaven zoals duurzaamheid, inclusiviteit en technologische innovatie.

Kennisontwikkeling

In onze erfgoedopleidingen maken we deze kritische en sociaalbewuste insteek verder concreet. Professionals die werken volgens Faro-principes zouden zich bewust moeten zijn van de processen waarin erfgoed wordt gemaakt en hoe machtsverhoudingen daarin een rol spelen. Zoals we al eerder betoogden, staat de kennis hiervan niet los van de meer klassieke expertkennis van restauratiepraktijken, historische bouwstijlen of vroeger landgebruik.

Faro-erfgoedexperts zijn zich daarbij bewust van hun eigen selecties uit het verleden als ze kiezen voor een specifieke restauratieaanpak of beschrijving van landschapsgenese. Toekenning van waarde gebeurt niet enkel door experts, maar juist ook door gemeenschappen die het erfgoed (uit)dragen. We besteden daarom uitgebreid aandacht aan de subjectiviteit

Studenten bediscussiëren de erfgoedwaarde van de Stingerdome in Ede, waar militairen werden getraind in het hanteren van schouderkaketwapens. Foto: Linde Egberts.

van erfgoedwaarderingen en de ethische sensitiviteit die nodig is om daarmee te werken.

Er is uitgebreide aandacht voor publiek, erfgoedgemeenschappen en participatieprocessen in de erfgoedsector in de breedste zin. Lesmateriaal koppelt de theorie (zoals het werk van Smith en Arnstein) aan de praktijk. Zo reflecteert een student van de VU: 'Erfgoed is dynamisch. Het proberen te begrijpen wat het voor anderen betekent, brengt een nieuw erfgoedproces op gang.' Op momenten waar ze zelf onderwerpen kunnen kiezen, hebben studenten van beide instellingen een grote belangstelling voor participatie en inclusiviteit in opdrachten, stages, minoren en scripties.

'Woke en wel'

Beide instellingen voeden hun onderwijs vanuit een levendig onderzoeksklimaat op het gebied van ruimtelijk erfgoed met een Faro-inslag. Voorbeelden daarvan aan de Reinwardt zijn de projecten 'Straatwaarden' (in samenwerking met de Erfgoed Academie), 'Er is geen toen zonder nu' en de methodiek Emotienetwerken. Aan de VU putten docenten onder meer uit de onderzoeksprojecten HERILAND,

HERICOAST en 'Mapping Slavery'. Met lezingen en debatten als 'In de greep van gentrificatie', 'Woke en wel', 'Courageous Conversations' en samenwerking met theatergroep Oostpool rondom de productie 'Hollandsch Glorie' wordt ook een breder publiek uitgenodigd voor discussie.

Als docenten in het wetenschappelijk en hbo-onderwijs zien we veel overeenkomsten in onze inhoudelijke uitgangspunten. De manier waarop we ze toepassen in het onderwijs verschilt wel. De hbo-studenten maken aan de hand van opdrachten in de praktijk kennis met multiperspectiviteit en de uiteenlopende belangen en emoties rond erfgoed. De academische studenten worden aan de VU vooral uitgedaagd om aan de hand van concepten als representatie en toe-eigening te reflecteren op conflicten rond werelderfgoed en om de kritische erfgoedtheorie toe te passen op recente gebiedstransformaties.

Accentverschillen

Onlosmakelijk verbonden met erfgoedkennis in theorie en praktijk zijn de vaardigheden om als erfgoedprofessional te kunnen opereren in een participatieve werkomgeving. Willems legt de nadruk op sociale, praktische, creatieve, digi-

In dit
gezamenlijke
proces ligt de
nadruk op het
leren omgaan
met de
belangen van
verscheidene
partijen

tale, politiek-bestuurlijke en kwalitatieve onderzoeksvaardigheden. Niet allemaal komen ze even prominent aan de orde in het ruimtelijk erfgoedonderwijs aan de Reinwardt en VU. Ook zijn er duidelijk accentverschillen tussen het hbo en wetenschappelijk onderwijs.

Waar Reinwardtstudenten van meet af aan competentie- en projectmatig leren werken met voorbeelden uit de praktijk, krijgen VU-studenten vooral training in de opzet en uitvoering van kwalitatief onderzoek met daarbij horende presentaties en werkstukken. Sinds enkele jaren doet zich aan de VU een verschuiving voor, waarbij maatschappelijke vraagstukken steeds meer het uitgangspunt vormen in het erfgoedonderwijs. Daarbij werken we met probleemgestuurd onderwijs, om studenten al tijdens hun opleiding de praktische vaardigheden te laten ontwikkelen die nodig zijn in erfgoedparticipatieprocessen.

Daarnaast leggen beide instellingen de nadruk op een integrale benadering van erfgoed in de ruimtelijke ordening. Daarvoor dienen studenten te kunnen samenwerken met professionals uit andere disciplines. Bij de VU wordt in de onderwijsomgeving gebruik gemaakt van interdisciplinariteit om studenten te leren hoe ze effectief kunnen samenwerken met andere professionals in de besluitvormingsarena, zoals ruimtelijk ontwerpers en planologen. De studenten hebben uiteenlopende culturele én discipline achtergronden, waarbij ze in samenwerkingsopdrachten van elkaar en met elkaar leren, bijvoorbeeld door samen te onderzoeken hoe meerstemmige landschapsgeschiedenissen kunnen bijdragen aan een slimme bestrijding van natuurbranden.

Gelaagde verledens

In jaarlijkse ateliers zoeken VU-studenten samen met (landschaps)architecten van Wageningen, Delft en andere opleidingen conceptuele richtingen om toekomstige landschappen vorm te geven, waarbij ze op creatieve en inclusieve manieren voortbouwen op gelaagde verledens. Opdrachtgevers zijn vaak gemeenten, maar soms ook burgers of eigenaren van een erfgoedsite. Een student zegt daarover: 'Het werken en communiceren met bewoners kan het bottom up-denken activeren bij studenten en hen helpen hun problemen en zorgen te begrijpen.'

In dit gezamenlijke proces ligt de nadruk op het leren omgaan met de belangen van verscheidene partijen, waarbij we actief ook burgers betrekken. Werkgevers en oud-studenten geven aan dat studenten door deze simulaties goed overweg kunnen met complexiteit en meerstemmigheid in de werkpraktijk.

De Reinwardt Academie realiseert een integrale erfgoedbenadering vooral binnen het interdisciplinaire docententeam. Reinwardtstudenten werken aan de toepassing van integrale en inclusieve benaderingen. Studenten krijgen training in het uitvoeren van doelgroep- en stakeholdersanalyses, het faciliteren van de dialoog en het leiden van gesprekken. Tools die hierbij worden aangereikt zijn bijvoorbeeld: *design-thinking*, emotienetwerken en participatieve observatie.

De minor Erfgoed en Ruimte brengt de conceptuele, onderzoeksgerichte benadering van de VU samen met de toegepaste werkwijze van de Reinwardt Academie (zie casus). Daarbij leren studenten op creatieve manieren ruimte te bieden aan verschillende interpretaties

van het verleden door belanghebbenden. Er namen studenten van vier verschillende hbo-instellingen en vier universiteiten deel aan de eerste editie van de minor; een variëteit die we expliciet hebben benut. Studenten onderschrijven de meerwaarde van de interdisciplinaire werkvorm: 'De minor heeft mij veel stof tot nadenken gegeven. Het samenwerken

met studenten vanuit andere opleidingen is de beste les die je een student kunt geven. Vooral als het gaat om het bewustzijn van je eigen rol en de manier van denken die je je tijdens je studie eigen hebt gemaakt.'

De minor wordt doorontwikkeld. Kick-off jaar 2021-2022, Marineterrein Amsterdam. Foto: Lotte Hopstaken.

Casus – 'De Parade van Soestdijk' (2020-2021)

Het eindproject van de eerste editie van de minor richtte zich op de Parade, onderdeel van landgoed Paleis Soestdijk. Tot de laatste bewoners, prinses Juliana en prins Bernhard, het paleis achterlieten, fungeerde de Parade als een facilitair dorp met personeelwoningen, stallen en manage, garage en moestuin. Het Rijksvastgoedbedrijf selecteerde de MeyerBergman Erfgoed Groep als nieuwe eigenaar van het landgoed. In de toekomst zal de Parade gaan dienen als de entree voor het landgoed, maar de waarden en verhalen uit het verleden hadden nog geen plaats gekregen.

Daarom vroeg de eigenaar onze studenten onderzoek te doen naar de geschiedenis van de Parade in relatie tot het landgoed en brede maatschappelijke opgaven. In vijf interdisciplinaire groepen richtten studenten zich op verschillende thema's: wandelen, voedselproductie en consumptie, koninklijk vervoer, open en gesloten grenzen, en leegstand, sloop en verval. Ze verkenden deze thema's op hun historische, sociale, ruimtelijke, politieke en economische waarden. Daarnaast zochten ze contact met de erfgoedgemeenschappen die zich verhouden tot de Parade (zoals voormalig bewoners, tuinlieden en chauffeurs, maar ook recreanten en lokale ondernemers). Zo probeerden ze ook de herinneringen aan het vroegere leven op de Parade in kaart te brengen. Dat bleek lastig, doordat de coronamaatregelen het reizen en fysiek samenkomen iedereen sterk beperkten.

De uitkomsten van hun onderzoek bundelden de themagroepen elk in een kijk- en luisterwandeling over het landgoed, ontsloten via een digitaal platform met app. In de wandelingen kregen de verhalen van erfgoedgemeenschappen een prominente stem in de vorm van interviewfragmenten en videomateriaal. De studenten boden hun themawandelingen aan als inspiratiedocument voor toekomstige ontwikkelingen. Daarnaast gaf elke themagroep de opdrachtgever concrete adviezen mee die met veel enthousiasme werden ontvangen.

Benieuwd naar de wandelingen? Deze vindt u [hier](#).

Lang niet altijd makkelijk

We hebben goede ervaringen met het betrekken van studenten bij vraagstukken waarbij ook burgers en andere belanghebbers een stem hebben in de besluitvorming en procesgang. Dat biedt ze de ruimte hun kennis te scherpen en vaardigheden te toetsen, bijvoorbeeld door met bewoners in gesprek te gaan bij de herbestemming van de Sint-Josephkerk in Utrecht (de praktijkcasus van de minor-editie 2021-2022).

Dat is lang niet altijd makkelijk, want ruimtelijke transformatieopgaven met een Faro-insteek zijn altijd complex en kennen lange, veranderlijke processen. Tegelijkertijd is ons onderwijs georganiseerd in rigide vakken en semesters. Daarin liggen de te behalen competenties en toetsvormen van tevoren vast, terwijl betrokken en inclusief onderwijs juist vraagt om ruimte voor creativiteit en fluiditeit.

In de minor Erfgoed en Ruimte is onze uitdaging extra groot, omdat we te maken hebben met beleid en structuren van twee onderwijsinstellingen. Dat maakt het niet mogelijk om studenten langdurig te betrekken bij casussen die geen helder begin- en eindpunt kennen. Toch kan er veel: we laten probleemeigenaars, experts en bewoners aan het woord in vakken over 'klassieke onderwerpen' als architectuur, stedenbouw en landschap. En daarnaast ronden de studenten de minor af met deelname aan een echte casus met een externe opdrachtgever.

In de loop van het semester bereiden we dit eindproject al voor, waardoor studenten de dynamiek in het project gedurende langere tijd kunnen volgen. De leerervaring in zo'n half-gesimuleerde

setting moet niet worden onderschat: docenten en experts herkennen de dynamiek uit de werkpraktijk vaak letterlijk in het studentenwerk.

Verschillende leerstijlen

De wereld van het ruimtelijk erfgoed, waar veel van onze studenten in terecht komen na hun studie is complex. Besluitvormingsprocessen zijn vaak niet voorspelbaar of lineair en de verhoudingen tussen betrokkenen kunnen onduidelijk of veranderlijk zijn. Daarom ontwerpen we onderwijs dat studenten leert hiermee om te gaan. Dat bleek in de praktijk niet altijd eenvoudig. Waar de universitaire studenten vaak al gewend zijn aan het werken met complexiteit en veranderlijkheid, gaven de hbo-studenten aan behoefte te hebben aan duidelijke kaders voor hun leeropdrachten.

De kunst is dan om onderwijs aan te bieden waar ze wél buiten hun comfortzone leren omgaan met complexiteit, maar tegelijkertijd niet zo overdonderd raken dat er geen ruimte meer is om te leren. Universitaire studenten, getraind vanuit theorie en kritische analyse, hadden op hun beurt soms moeite om een vertaalslag te maken naar een praktisch product, zoals een tekst voor een breed publiek, een podcast of luisterwandeling. Door de hbo- en wo-studenten te mengen in groepsopdrachten hebben ze van elkaars kracht kunnen leren. In de toekomst willen we die diversiteit binnen de groep nog beter benutten.

Ongeacht hun verschillende opleidingen en leerstijlen gelden voor alle studenten dezelfde eindtermen. In het afgelopen jaar hebben we flink moeten zoeken naar de synergie tussen de meer praktijkgerichte

en beschouwelijke leerstijlen. De coronamaatregelen maakten de praktijkcomponent ook nog eens lastig uitvoerbaar, waardoor het ‘praten over’ regelmatig de overhand kreeg over ‘werken met’.

Door stevige discussies te voeren met studenten en collega's hebben we na het eerste jaar een beter begrip van die synergie tussen hbo- en wo-onderwijs. Studenten hoeven in deze minor niet allemaal hetzelfde te kunnen en weten, maar dienen juist in staat te zijn samen te werken met mensen die anders kijken en handelen. Want juist dat is een onmisbare competentie voor de erfgoedprofessional van de toekomst.

Meer Faro

Om Faro-erfgoedprofessionals in de leefomgeving op te leiden zien we twee kerntaken voor het hoger onderwijs. Erfgoedcurricula zouden zich ten eerste moeten richten op de ontwikkeling van een brede kennisbasis, gestoeld op een integrale opvatting van erfgoed in de ruimtelijke ordening. Naast expertise op het gebied van de archeologie, bouwhistorie, architectuurgeschiedenis, stedenbouw en/of landschap dient een Faro-erfgoedexpert ook te weten hoe erfgoed wordt gemaakt en welke in- en uitsluitingsprincipes daarmee gemoeid zijn. Daarbij hoort een kritisch bewustzijn van de eigen rol opvatting als expert in de dynamische besluitvormingsarena in de ruimtelijke ordening. Zo kunnen ze bijdragen aan weloverwogen keuzes tot behoud, transformatie of afscheid van het oude.

Even belangrijk, en daar onlosmakelijk mee verbonden, zijn de vaardigheden die Faro-erfgoedprofessionals nodig

Zo kunnen ze bijdragen aan weloverwogen keuzes tot behoud, transformatie of afscheid van het oude

We weten beter wat we zelf doen door ons te scherpen aan elkaar

hebben om integraal te kunnen werken in participatieve planningsprocessen waarin erfgoed een centrale rol speelt. Werken in interdisciplinaire verbanden en communicatievaardigheden zijn daarbij cruciaal. De nieuwe samenwerking tussen hbo- en wo-opleidingen biedt studenten met uiteenlopende achtergronden en leerstijlen de kans deze vaardigheden te ontwikkelen.

Er blijven ook nog uitdagingen liggen. Hoewel er studenten uit allerlei disciplines instroomden in de minor Erfgoed en Ruimte vormden de docenten- en studentenpopulaties geen afspiegeling van de samenleving. De vraag blijft hoe we niet alleen Faro-thematiek adresseren in onze curricula, maar ook de beroepsgroep zelf verder kunnen diversifiëren.

Als docententeam hebben we door samen te werken ook veel geleerd; we weten beter wat we zelf doen door ons te scherpen aan elkaar. Maar de samen-

werking is kwetsbaar. De financiële steun van de Erfgoed Academie was onmisbaar om deze pilot te kunnen ontwikkelen en uitvoeren. We hadden ook het geluk dat de instellingen waarin we opereren welwillend tegenover het plan stonden. Hun rigide structuren boden gelukkig ook net genoeg ruimte voor dit experiment, het is te hopen dat dat in de toekomst zo blijft. Op de werkvloer is er wilskracht, doorzettingsvermogen, geduld en tolerantie over elkaars verschillen nodig. Gelukkig weten we, mede dankzij Faro, enigszins wat er nodig is om samen verder te komen.

Linde Egberts werkt als universitair docent in het interdisciplinaire veld Erfgoedstudies aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Lotte Hopstaken is docent cultureel erfgoed aan de Reinwardt Academie in Amsterdam.

Verder lezen

Amsterdam Sustainability Institute, 'Seed Money Project Spotlight',
<https://vu.nl/en/news/2021/seed-money-for-the-project-firescapes-ivm>

Arnstein, S. 'A Ladder of Citizen Participation', *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, 216-224.

Asseldonk, N. van, 'Leren in het nieuwe speelveld', in: Knoop, R. (red.), *Meer Straatwaarden. Een pleidooi voor erfgoedmaken als engagement*. Amsterdam: Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, 2019, 73-77.

Asseldonk, N. van, F. Tissink, e.a., *Er is geen toen zonder nu*. Amsterdam: Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, 2018.

Brinkhuijsen, M., L.R. Egberts en J. Renes, 'Adaptief Erfgoed: Lokaal, divers en verbonden', *Groen: Vakblad voor ruimte in stad en landschap*, 2021 (juni), 34-39.

HERICOAST, 'Management of Heritage in Coastal Landscapes',
<https://www.interregeurope.eu/hericoast/>

HERILAND, 'College for Heritage Planning', www.heriland.eu

Knoop, R. (red.), *Meer Straatwaarden: Een pleidooi voor erfgoedmaken als engagement*, Amsterdam: Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, 2019.

Knoop, R., M. Schwarz, N. Asseldonk, J. Beunderman, H. Groenendijk, D. Krabbendam, S. ten Thije, M de Waal, J. Westbroek, *Straatwaarden*, Amsterdam: Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, 2016.

NOS, 'TU Eindhoven nam 48 vrouwen aan, maar ging "net te ver" met vacaturebeleid' (versie 3 juli 2020), <https://nos.nl/artikel/2339394-tu-eindhoven-nam-48-vrouwen-aan-maar-ging-net-te-ver-met-vacaturebeleid>

Reinwardt Academie, 'Emotienetwerken' (versie onbekend),
<https://www.reinwardt.ahk.nl/lectoraat-cultureel-erfgoed/emotienetwerken/>

Reinwardt Academie, 'Erfgoedarena: In de greep van gentrificatie' (versie onbekend), <https://www.reinwardt.ahk.nl/actueel/erfgoedarena/verslag-in-de-greep-van-gentrificatie/>

Reinwardt Academie, 'Verslag Erfgoedarena Woke en Wel' (versie onbekend), <https://www.reinwardt.ahk.nl/actueel/erfgoedarena/verslag-woke-en-wel/>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 'Karakterschetsen: Nationale onderzoeksagenda erfgoed en ruimte', Amersfoort: RCE, 2014.

Rodenberg, J., P. Wagenaar, en G-J. Burgers, (red.), *Calling on the Community: Understanding Participation in the Heritage Sector: A Public Administration Perspective*, New York: Berghahn (2023).

Scienceguide, 'Amsterdam is diverser dan ooit, nu nog het hoger onderwijs' (versie 23 september 2020), <https://www.scienceguide.nl/2020/09/amsterdam-is-diverser-dan-ooit-nu-nog-het-hoger-onderwijs/>

Smith, L., *Uses of Heritage*, London: Routledge, 2006.

Vrije Universiteit Amsterdam, '3D and FAM in Bostheather: Hollandsch Glorie – 12 augustus' (versie onbekend), <https://vu.nl/en/events/2021/3d-and-fam-in-bostheather-hollandsch-glorie-12-augustus>

Vrije Universiteit Amsterdam, 'Courageous Conversations' (versie 25 augustus 2021), https://3d.vu.nl/calendar/courageous_conversations/

Vrije Universiteit Amsterdam, 'Mapping Slavery', <https://vu.nl/en/about-vu/more-about/mapping-slavery> (geraadpleegd 12 november 2021).

Willems, A., 'Faro: een vak apart (?). Onderzoek naar de vaardigheden voor erfgoedprofessionals om conform het Faro Verdrag te werken', Amersfoort: AW Heritage Consultancy, 2020.

[PROBABLY] THE WORLD'S FIRST SUSTAINABLE
BIKEWASH